

TÜRKİYE-AMERİKA İLİŐKİLERİNDE “STRATEJİK ORTAKLIK” TAN NEREYE?*

FUTURE OF “STRATEGIC PARTNERSHIP” IN TURKISH- AMERICAN RELATIONS

Dr.Buket ÖNAL**

GİRİŐ

Türk dış politikasının önemli bir bölümünü Amerika ile olan ilişkiler oluŐturmaktadır. Özellikle soğuk savaş boyunca Türkiye, Batı Bloku'nun doğu kanadında önemli bir konumda yer almasından dolayı stratejik bir önem kazanmış ve bu stratejik önem Amerika ile olan ilişkileri şekillendiren unsurlardan biri olmuştur. Ancak soğuk savaŐın son bulmasıyla kısa bir süre de olsa Türkiye'nin bu stratejik önemi sorgulanmaya ve artık Amerika'nun bu ülkeye ihtiyacı kalmadığına yönelik yorumlar sıklıkla yapılmaya başlanmıştır. Körfez savaşında Türkiye'nin oynadığı önemli rol bu yorumları azaltsa da bu dönemde Amerika ile ilişkiler pek de iyi başlamadı diyebiliriz.¹

* Bu yazının ilk versiyonu 9. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 7-9 Aralık 2005)'nde bildiri olarak sunulmuŐtur.

* AraŐ.Gör., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

¹ William Hale, Türk Dış Politikası (1774-2000), çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003, s.204-205; Robert S. Chase, Emily B. Hill ve Poul Kennedy, “Privotal States and U.S. Strategy”, Foreign Affairs, Vol. 75, No.1 (Jan/Feb 1996), s.56; Ian O. Lesser, “Köprü mü Engel mi? Soğuk SavaŐın Ardından Türkiye ve Batı”, der. Ian O. Lesser ve Graham E. Fuller, Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu, çev. Meral Gönenç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s.127-130

Bir yanda Körfez savaşı sonrası beklediğini bulamayan ve Amerika'ya karşı hayal kırıklığı yaşayan Türkiye, diğer yanda ise dış politikaya uzak, daha çok iç politikayla ilgili, özellikle de Reagan döneminden itibaren giderek bozulan ekonomiyi düzeltme vaadiyle seçimleri kazanan bir başkanın iktidarda olduğu Amerika vardı. Gerçekten de soğuk savaş sonrası seçilen ilk başkan olan William J. Clinton, Amerikan tarihinin son elli yılı düşünüldüğünde askeri deneyimi olmayan ve dış politikayı jeopolitik bir mesele olarak görmeyen ilk başkandı. Nitekim bu, dış politika ekibinin seçimine ve bu dönemde Amerika'nın izlediği dış politika önceliklerine de yansımıştır.² Bu dış politika önceliklerinden biri de Amerika'ya maddi anlamda bir yük getirecek girişimlere girmemeye özen gösterip hatta mevcut sorumluluklarından da kurtulmaya çalışmak olmuştur diyebiliriz. Bu yüzden iktidara gelir gelmez askeri harcamalarda kısıtlamaya gidilmiş, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu değişik ülkelerdeki Amerikan üslerinin çoğu ya kapatılmış ya da o ülkeye teslim edilmiştir.³ Bu stratejinin bir diğer sonucu da Amerikan dış yardım politikasının hızla değişmesiydi.⁴ Bunda Clinton'ın

² George Bush soğuk savaş sonrasında üç buçuk yıl başkanlık yapsa da yeni dönemde iktidara gelen ve yeni düzenin ilk başkanı Clinton olmuştur. Theodore C. Sorensen, "America's First Post-Cold War President", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.4 (Fall 1992), s.13; Aubrey W. Jewett ve Marc D. Turetzky, "Stability and Change in President Clinton's Foreign Policy Beliefs 1993-96", *Presidential Studies Quarterly*, Vol.28, No.3 (Summer 1998), s.638; Aslında soğuk savaş sonrası Amerika'nın rolünü tanımlayacak dört tercihten bahsediliyordu: Amerika'nın iç problemler üzerine yoğunlaşmasını sağlayan politikayı benimsemek, 1990'ların dünya polisliğine talip olmak, dünya problemlerinin çözümü için BM'ye güvenmek, pragmatik müdahale ya da seçici taahüt politikasını kabul etmek. Lawrence J. Korb, "Clinton's Foreign Policy Woes: A Way Out", *The Brookings Review*, Vol.12, No.4 (Fall 1994), s.3

³ Charles William Maynes, "A Workable Clinton Doctrine" *Foreign Policy*, No:93 (Winter 1993-1994), s.8

⁴ Soğuk savaş sonrası dış yardımların ne yönde kullanılması gerektiğine yönelik tam bir fikir birliği sağlanamamış olsa da bu dönemde dış yardımlar; Orta Doğu barış sürecini desteklemek, Bosna-Haiti-Ruganda ve Kosova gibi kriz içindeki ülkelerde istikrarın sağlanması ve demokrasinin tesisi, eski SB ve Orta Avrupa'da serbest

deyimiyle Amerika'nın ulusal ihtiyaçlarının soğuk savaş boyunca geniş şekilde ihmal edilmiş olunması ve bu nedenle Amerikan yardımlarının yeniden gözden geçirilme ihtiyacının doğması etkili olmuştur. Böylece 1994'ten itibaren Amerika'nın dış yardım politikası Dışişleri Bakanı Warren Christopher tarafından yeniden şekillenmiş ve yeni dış politika stratejisine uyumlu hale getirilmiş ve bunun sonucu olarak da Türkiye'ye yapılan yardımlarda da bir azalma yaşanmıştır.⁵ Bunun dışında yeni başkanın dış politika öncelikleri arasında yer alan ve Amerika'nın güvenliği ve refahı için önemli olduğuna inandığı demokrasi ve insan hakları meseleleri de iki ülke arasındaki ilişkilerde sorun yaratan bir diğer gelişmeydi. Türkiye'nin insan hakları konusundaki kötü karnesi bu dönemde hem Amerikan yönetimi hem de Kongrenin Türkiye'ye yönelik eleştirilerinde artışa neden olmuştur.⁶

Ancak Richard Hoolbrook'un da belirttiği gibi “dış politika başkanın peşini bırakmazdı”. Öyle de oldu. Kısa bir süre sonra Balkanlardaki gelişmeler ve AB'nin bu konudaki başarısızlığı, Orta Doğudaki Irak sorunun devamı ve İsrail'in güvenliği meselesi, Kafkasya ve Orta Asya'da beliren milliyetçilik hareketleri yanında artan yeni olanaklar Amerika'nın yeniden uluslararası politikanın içinde aktif bir şekilde yer almasına neden olurken,

pazar ekonomisinin ve demokrasinin tesisi, uyuşturucu trafiğine ve uluslararası ilticaya son vermek amacıyla kullanılmıştır. Curt Tarnoff ve Larry Nowels, “Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy” CRS Report for Congress (Updated April 6, 2001), s.1-2 (çevrimiçi) http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/98-916_010406.pdf (3 Nisan 2005)

⁵ Remarks at a Town Meeting in Nashua, New Hampshire-Foreign Aid (March 15, 1994) , Weekly Compilation of Presidential Documents, s.536; Constantine P. Arvanitopoulos, “The Politics of U.S. Aid to Greece and Turkey”, Mediterranean Quarterly, Vol.7, Number. 2 (Spring 1996), s.138-139; Kemal Kirişçi, “ ABD-Türkiye İlişkileri: Yenilenen Ortaklıkta Yeni Belirsizlikler”, der. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.201

⁶ Bu Amerikan yardımlarına da yansıyan bir durum yarattı. A Country Study: Turkey, Library of Congress, (Foreign Relations:The United States) (çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/trtoc.html> (26 Nisan 2003)

Türkiye de bu bölgelere olan yakınlığı sayesinde Amerika nezdinde stratejik önemine tekrar kavuşuyordu.⁷ Böylece 1997 yılında bu ilişkiler bölgesel işbirliği, ekonomi ve ticaret, enerji, Kıbrıs, savunma ve güvenlik işbirliği konularını kapsayacak şekilde genişletilmiş ve 1999 yılında da Clinton tarafından stratejik ortaklık olarak tanımlanmıştır.⁸

Amerika ile ilişkiler bu yönde gelişirken AB ile olan ilişkiler de sorunlu bir şekilde devam etmekteydi. Bu sorunlu dönemlerde Türkiye, Amerika'nın desteğine ihtiyaç duymuştur diyebiliriz. Gerçekten de Türkiye'nin yıllar süren AB'ye üye olabilme çabası, her zaman Amerika tarafından desteklenmiş ve bu üyelik, Türkiye'yi Batı ve normlarına yakın tutmanın bir garantisi olarak görülmüştür. Zaman zaman Türkiye'nin AB'den uzaklaşıp İsrail-Amerika-Türkiye ekseninde yer alması tartışılrsa da öncelikli hedef Türkiye'nin AB içinde yer alması olmuştur.⁹ Bu konudaki

⁷ Bu gelişmeler üzerine ikinci kez başkanlığa seçilen ve daha öncesinde de dış politika ekibini yeni bir opsiyon yaratamamakla suçlayan Clinton, iktidara geldiği yeni dönemde dışişleri bakanlığına ılımlı tutumuyla bilinen Warren M. Christopher'ın yerine sertlik yanlısı ve eylem kadını olan Madeleine Albright, Ulusal Güvenlik Danışmanlığına da Anthony Lake'in yerine sertlik yanlılarına daha yakın olan Samuel Berger ve Savunma Bakanlığına da William Cohen getirildi. Bu ekip Beyaz Saray'da Başkan'ın "ABC (Albright, Berger, Cohen) Klübü" olarak adlandırılıyordu. Francine Kiefer, "Three Advisors, One Voice on Kosova", Christian Science Monitor, Vol.91, Issue.99, 1999, s.2; Charles-Philippe David, "Foreign Policy Is Not What I Came Here to Do", Dissecting Clinton's Foreign Policy-Making: A First Cut, Quebec: Center for United States Studies of the Raoul Dandurand Chair of Strategic and Diplomatic Studies, 2004, s.5

⁸ "Dışişleri Bakanı İsmail Cem: Türk-Amerikan İlişkileri Yeni Bir Başlangıç Yaptı" (Amerika'nın Sesi Radyosu), Dış Basın ve Türkiye, Bülten No: 228 (08 Aralık 1997); Remarks Following Discussions with President Suleyman Demirel of Turkey and Exchange with Reporters in Ankara" (November 15, 1999), Public Papers of Presidents, s.2090; Remarks to the Turkish Grand National Assembly in Ankara (November 15, 1999), Weekly Compilation of Presidential Documents, s.2381-2385

⁹ Amerika ayrıca AB'nin bu sayede sınırlarını sorunlu bölgelere kadar uzatarak ellerini taşın altına koymalarını istemekteydi. AB'nin savunma ve güvenlik konularında NATO'nun yanında bir yeni mekanizmayı harekete getirmeye hazırlandığı bir ortamda kendisine sıkı bağlarla bağlı Türkiye'nin AB'ye girmesi önemliydi

Amerikan başkanlarının desteği ve söylemleri çoğu zaman AB'nin politikalarına bir müdahale olarak görülerek eleştirilmiş hatta Türkiye'nin AB içinde Amerika'nın truva atı olacağı görüşleri artmış olsa da 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet başkanları zirvesinde oybirliği ile aday ülke olarak kabul ve ilan edilmesinde Amerika'nın etkisi de kaçınılmazdır. Clinton'un bu konudaki çaba ve baskısı daha sonraki yıllarda AB'nin yetkili ağızlarınca da dile getirilmiştir. Amerika'nın desteği Türkiye'nin birliğe tam üyelikte kesin bir neden olmayacaksa da birliğin Türkiye'yi tamamen dışlamasını önlemede önemli bir etken olmuştur diyebiliriz. Bu tarihten itibaren de Türkiye'de iktidara gelen hükümetler AB üyeliğine yönelik politikaya öncelik vermeye özen göstermişlerdir.¹⁰

BUSH DOKTRİNİ VE TÜRKİYE'YE BİÇİLEN ROL

2000 seçimleriyle Başkan seçilen Bush ve dış politika ekibinin öncelikli hedefi Amerika'nın güvenliğini arttıran politikalar izlemektir. Bu politikalar da üç amaca hizmet ediyordu; Amerikan ordusuna güveni arttırmak, Amerikan halkını terör tehlikesinden ve saldırılardan korumak ve bu yüzyılın yeni tehlikeleriyle yüzleşecek yeni teknolojilere sahip bir ordu yaratmak.¹¹ Ancak tüm bu çabalara rağmen 11 Eylül 2001'de Amerika'nın kendi topraklarında terörle yüz yüze kalmasına engel olunamadı. Amerikan

¹⁰ “ABD, Türkiye'ye AB Konusunu Gereğinden Fazla Önemsememesi Çağrısında Bulundu” (Reuter), Dış Basın ve Türkiye, Bülten No: 193(16 Ekim 1998); “Amerika, Türkiye'nin Avrupa'nın Bir Parçası Olduğunu ve Avrupa ile Bütünleşmesi Gerektiğini Açıkladı” (Amerika'nın Sesi Radyosu), Dış Basın ve Türkiye, Bülten No:235 (17 Aralık 1998); “Türkiye'nin Adaylığını Baskıyla Kabul Eттіk”, Akşam (4 Kasım 2003), s.16; Güven Özalp, “ABD İstedi İtirafı”, Milliyet (4 Kasım 2003), s.20

¹¹ Donald Rumsfeld, “The U.S. Defense Challenge: Peace Amid Paradox/ Defense Goals” Remarks at Official Pentagon Welcoming Ceremonies (January 26, 2001), U.S Foreign Policy Agenda, Vol.6, No.1 (March 2001) (çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rums.htm> (14 Nisan 2005)

halkıyla beraber tüm dünyayı da şok eden görüntülerde Amerika'nın ekonomik gücünü simgeleyen Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kuleleri terörist grupların kullandığı uçakların çarpması sonucu yerle bir olurken, aynı saldırılardan biri de askeri gücü simgeleyen Pentagon (Savunma Bakanlığı) Binasına yapıyordu. Aynı gün Bush, Amerikan halkına terörizme karşı birlik olmaları çağrısında bulunurken, Amerikan dış politikası da bu tarihten itibaren “terörizmle mücadele” merkezinde gelişmiştir.¹²

11 Eylül olayları sonrası Bush, ulusa seslenişinde “Biz bu eylemlerle bağlantısı olan teröristlerle onları barındıranlar arasında ayrıma gitmeyeceğiz” diyerek aslında Amerika'nın bundan sonraki dış politikasının ne yönde gelişeceğini sinyallerini de vermiş oldu. Nitekim 20 Eylül'de Kongrede yaptığı konuşmada da Amerika'nın dünyada terörizmle mücadele yolunda her türlü müdahaleye hazır olduğunu ilan ediyordu. Bu konuşmada “Biz teröristlere güvenli sığınak ve yardım sağlayan ulusları izleyeceğiz. Her bölgede her ulus bir karar vermek zorunda, ya bizden olacak ya da teröristlerden yana. Bu günden itibaren terörizme destek ve yardım sağlayan herhangi bir ulus Amerika tarafından düşman rejim olarak görülecek” diyordu¹³

Daha sonra yayınlanan ve Amerika'nın yeni ulusal güvenlik stratejisini belirleyen ve tarihe Bush Doktrini olarak geçen 35 sayfalık metinde de “Amerika, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır” denmekte ve kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkı Amerika'ya

¹² Statement by the President in His Address to the Nation (September 11, 2001) (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (26 Nisan 2004); “Yeni Dünya'nın Uzun Savaşı”, Milliyet (14 Eylül 2001), s.16

¹³ Address to a Joint Session of Congress and The American People, (September 20, 2001) (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (28 Ocak 2002)

tanınmaktaydı. Yeni güvenlik stratejisi bu anlamda Amerika'nın elli yıldır inşa etmeye çalıştığı uluslararası kurumlar, hukuk ve normlar düzeninin sona erdiğini açıkça işaret ediyordu.¹⁴

Böylece Bush ve dış politika ekibi bu dönemde dış politikanın merkezine “terörizm”i oturtuyor ve özellikle El Kaide gibi uluslararası terörist grupların Amerika'nın güvenliğine en büyük tehlike olduğu ileri sürülüyordu. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte bu örgüte yönelik esaslı çalışma Bush yönetiminin ulusal güvenlik ekibi tarafından -özellikle Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ve Merkezi Haberalma Ajansı (CIA) Başkanı George Tenet'in başkanlığında- yapılmış ve bu örgütü ortadan kaldıracak ve yıllar sürecek bir strateji geliştirmiştir. Bush doktrinin özünü oluşturan bu strateji ile bireysel saldırılara yaptırımlarla karşılık vermekle kalınmıyor, örgütü çökertmek için ulusal gücün bütün unsurları seferber ediliyordu.¹⁵

Bu stratejiye göre, mücadele düşmanın yaşadığı yere taşınacak ve buna yönelik müdahale kitle irnha silahlarını edinen muhaliflerin Amerika ya da ittifaklarına karşı tehlike yarattıkları düşünülüp, barış olasılığının ortadan kalkması ile başlayacaktı.¹⁶ Böylece 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak El Kaide ve ona destek sağlayan devlet olarak da Afganistan'ın işaret edilmesiyle hedef belirlendi ve müdahale kaçınılmaz oldu. Bundan sonra Amerika'nın öncelikli amacı Afganistan'a yapılacak bir müdahale için istekli bir koalisyonun oluşturulmasıydı. Bu amaçla kısa bir sürede çok taraflı destek deklarasyonu yayınladı ve sorunlu ilişkiler yaşanan ülkelerle (Rusya ve Çin)

¹⁴ The National Security Strategy of The United States of America, White House, Washington (September 2002) (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (28 Ocak 2002) ; Sema Emiroğlu, “Anan: Bush Doktrini Barışa Meydan Okuyor”, Milliyet (24 Eylül 2003), s.18

¹⁵ Condolleezza Rice, “Savaş Daha Sona Ermiş Değil”, Radikal (Washington Post) (23 Mart 2004), s.10

¹⁶ William James Slover, “Preemptive War: Implications of the Bush and Rumsfeld Doctrines”, International Journal on World Peace, Vol:XXI, No:1 (March 2004), s.9

ilişkiler iyileştirilmeye başlandı.¹⁷ Afganistan'a yönelik ortak operasyona rağmen Amerika, bu operasyonun kumandanlığını tek başına yürütmüştür. Böylece komünizm tehlikesinin yerine geçen terörizmle mücadelede liderliği yürüteceğinin işaretini de vermiş oluyordu.

Türk dış politikasının AB'ye odaklandığı ve dış politikasını neredeyse bu yönde şekillendirdiği bir dönemde Bush'un iktidarıyla Türkiye-Amerika ilişkileri, Amerika'nın dış politika stratejisi doğrultusunda "terörizmle mücadelede Türkiye'nin rolü" etrafında yeniden şekillenmiş ve Bush yönetiminin başlarında yaşanan 11 Eylül olayları, Amerika'nın Türkiye'ye olan stratejik bakışını önemli ölçüde etkilemiştir; bu dönemde Türkiye'nin terörizmle mücadelesine daha olumlu bakılmaya başlanmış¹⁸ ve Kasım

¹⁷ Powell, Washington'da düzenlediği basın toplantısında saldırıların sorumlusu olarak Afganistan'da bulunduğu sanılan Suudi terörist Usama Bin Ladin'i işaret ediyordu. Ayın Tarihi (13 Eylül 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları(çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZAyinTarihi/2001/eylul2001.htm> (23 Şubat 2004); "Hazır Ol Emri", Hürriyet (16 Eylül 2001), s.14; "Hedef Afganistan", Milliyet (16 Eylül 2001), s.19; Bush, Usama bin Ladin ve El Kaide'nin saldırılardan sorumlu olduğuna dair kanıtlar NATO'ya sunulmuş ve NATO'nun da desteği alınmıştı. "Washington NATO'yu İkna Etti", Radikal (3 Ekim 2001), s.11

¹⁸ BM Güvenlik Konseyi 28 Eylül 2001'de 1373 sayılı kararı kabul etti. Bu karar; "terör eylemlerine başvuran kişi ve kuruluşların mali kaynaklarının kurutulması amacıyla doğrudan ya da paravan kuruluşlar aracılığıyla mali kaynak sağlayan kişi ve kuruluşların yasaklanması; terörist eylemlerin fiziksel olarak engellenmesine ve cezalandırılmasına olanak verilmesi, bu amaçla devletlerin kendi topraklarından, bir başka ülkedeki terörist eylemlerle doğrudan ya da dolaylı yoldan ilgili kişilere barınak sağlamaması ve bu konuda diğer devletleri uyarması ve bilgi alışverişinde bulunması; terör eylemleriyle ilişkili kişilerin siyasi göçmenlik kurumunu istismar etmemesi için önlemler alınması ve göçmenlik yasalarının sıkılaştırılması etc." gibi hususları içeriyordu. Bu kararda "uluslararası terörizm" yerine "terörizm" ya da "terör eylemleri" tanımlarının kullanılması ile Türkiye'nin terör eylemlerine karşı bulamadığı uluslararası destek de sağlanmış oldu. Çünkü bu ana kadar "Türkiye'deki terör eylemlerine başvuran örgütlerin, uluslararası terörizm sınıfına girmediği için yakalanan ve yargılanan militanların savaş suçlusu olarak muamele görmeleri isteniyor ve terör eylemi faillerinin iadesi engelleniyordu". Murat Yetkin, "1373 ve Ankara'ya Düşen", Radikal (3 Ekim 2001), s.6

2003’de İstanbul’da gerçekleşen terörist saldırılardan sonra da iki ülke istihbarat konusunda daha sıkı bir işbirliği içine girmiştir.¹⁹

Türkiye de 11 Eylül olaylarının meydana geldiği ilk günden itibaren Amerika’ya desteğini bildiren ülkelerden biri olmuştur. Ancak bunu yaparken uluslararası kamu oyunun ve AB politikalarının çerçevesinde hareket etmeye de özen göstermiştir. NATO’nun 5.maddeyi işletmeye karar vermesinden itibaren Türkiye’nin Amerika’nın yanında olduğu ve terörle mücadelede en deneyimli ülkelerden biri olarak elinden gelen yardımın yapılacağı bildiriliyor²⁰ ve Afganistan’daki “sürekli özgürlük” hareketi çerçevesinde

¹⁹ 15 Kasım 2003’te İstanbul’daki iki Sinagog’a (Neve Shalom ve Beth İsrail Sinagogu) ve 20 Kasım 2003’te de gene İstanbul’daki İngiliz Konsoloslugu ile HSBC Bankası Genel Müdürlük binasına terörist saldırılar yapılmış ve bu saldırılarda birçok kişi ölmüş ya da yaralanmıştı. Bu saldırılar, Türkiye kadar dünyada da şaşkınlık yaratmış ve Amerikan Kongresi de bu saldırıları kınamıştı. “Condemning the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey, on November 15 and 20, 2003, Expressing Condolences to the Families of the Individuals Murdered in the Attacks, Expressing Sympathies”, S.RES.273, 108th Congress, 1st Session (November 24, 2003), The Library of Congress THOMAS, (çevrimiçi) <http://homas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Res.+273>: (12 Mart 2006); “Türkiye’ye Yapılan Saldırıları İslam ile Batı Arasındaki Köprüyü Yıkma Çabasıdır” (The New York Times), Dış Basında Türkiye, T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (24.11.2003) (çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005); Amerika, Amerikan Terör Örgütleri Listesinde yer alan ve isim değişikliğine giden PKK/KADEK’i yeni ismiyle KONGRA-GEL’i listeye ekliyordu. Dışişleri Güncesi (Ocak 2004), s.144; Remarks Following Discussions with Prime Minister Recep Tayyip Erdogan of Turkey, (January 28, 2004), Weekly Compilation of Presidential Documents, s.157-158; Statement on the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey (November 15,2003), Weekly Compilation of Presidential Documents, s.1622-1623; Exchange with Reporters at Sedgefield Community College in Sedgefield, United Kingdom (November 21,2003), Weekly Compilation of Presidential Documents, s.1666-1667

²⁰ Fikret Bila, “Asker ve 5. Madde”, Milliyet (20 Eylül 2001), s.16; NATO Genel Sekreteri Pearson, Amerika tarafından sunulan kanıtları Ecevit’e sunmuş ve Türkiye’nin desteğini istemiştir. “Ecevit: ABD’ye İnanıyorum”, Radikal (3 Ekim 2001), s.11 NATO Anlaşmasının (4 Nisan 1949) 5. maddesi “Taraf, Kuzey Amerika’da veya Avrupa’da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir

görev yapan tüm Amerikan ve koalisyon üyesi ülkelerin uçaklarına hava sahasından geçiş ve iniş-kalkış için izin isteğine 21 Eylül 2001 tarihinde olumlu yanıt veriliyordu.²¹ Bunun dışında Amerika'nın bu operasyonu ve bağlantılı hareketlerini yönettiği Merkezi Yönetim Komutanlığı (CENTCOM) karargahına Taliban karşıtlarını eğitmek amacıyla 90 terörle mücadele eğitimi almış Türk askeri personeli gönderilirken²² Afganistan'daki görev gücü ISAF (International Security Assistance Force)'in komutanlığı da 20 Haziran 2002 tarihi itibarıyla üstlenilmiştir. Bu anlamda Türkiye, üstüne düşen görevi fazlasıyla yerine getirmiştir.²³ Nitekim Türkiye'nin bu

saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerler ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güven Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir" der. Kuzey Atlantik Antlaşması (Washington DC, 4 Nisan 1949) (çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm> (19 Nisan 2005)

²¹ Utku Çakırözer, "ABD'ye İki Yeni Üs", Milliyet (16 Eylül 2001), s.20; Aynı Tarihi (22 Eylül 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, (çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/Ayintarihi.htm> (23 Şubat 2004)

²² Gerek Amerika gerekse Kuzey İttifakı Türkiye'yi bu yönde desteklemiştir. Nitekim Amerika'nın BM eski daimi temsilcisi Richard Holbrook, Türkiye'nin Afganistan'da görev yapacak olan çok uluslu barış gücü için en iyi seçenek olduğunu söyleyerek, Afganistan'da aktif olarak görev almasını istemişti. "Türkiye Önderlik Etsin", Akşam (15 Kasım 2001), s.13; Deniz Zeyrek, Murat Gürgen, "ABD'den Öneri: Türkiye Öncü Olsun", Radikal (14 Kasım 2001), s.10; "Ecevit:Ön Safta Olmamız Doğal", Cumhuriyet, (2 Kasım 2001), s.17; "90 Asker Gidiyor", Cumhuriyet (2 Kasım 2001), s.17 Türkiye'nin bu tutumu Kongre tarafından da memnurlukla karşılanmıştır. "Expressing Appreciation to Turkey for Offering to Provide Special Forces in Support of Operation Enduring Freedom", H.CON.RES.265, 107th Congress, 1st Session (November 7, 2001), The Library of Congress THOMAS, (çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.CON.RES.265>: (12 Mart 2006)

²³ Carol Migdalovitz, "Turkey:Issues for U.S. Policy" Report for Congress (May 22, 2002), s.8; Türkiye, ISAF'ın komutanlığı için Amerika'dan bazı talepleri olmuştur:

desteğinden duyulan memnuniyet Amerikan dışişleri bakanlığı sözcüsü yardımcısı Phil Reeker tarafından “Türkiye, terörizme karşı global mücadelede anahtar bir NATO müttefiki ve ortaktır” denilerek belirtilirken Amerika’nın Türkiye Büyükelçisi W. Robert Pearson da Türkiye’yi “terörle mücadelede vizyon açısından liderlik üstlenecek bir ülke” olarak tanımlıyordu.²⁴ Bu operasyona katılan ilk Müslüman ülke olması açısından da Türkiye, Amerika açısından önem arz etmekteydi.²⁵ Nitekim Bush, “güvenilir dost ve NATO’nun tek Müslüman ülkesi Türkiye’nin desteği, Amerika’nın İslam’a karşı değil, kötüyü karşı savaştığını gösteriyor” diyerek Türkiye’nin askeri katkının ötesinde siyasi bir katkı sağladığını da ima ediyordu.²⁶ Türkiye’nin de bu gelişmeleri böyle yorumladığı Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in “Türkiye’nin Afganistan’a asker göndermesi hareketin İslam’a karşı olmadığına ilişkin verilen önemli bir mesaj taşımaktadır” sözlerinden anlaşılıyordu.²⁷

Barış gücündeki diğer ülkelerin askerlerini geri çekmemesi, ISAF’ın görev tanımı ve alanının net biçimde tanımlanması ve bu görevin mali külfetinin karşılanması. Cheney’in Türkiye gezisinde de bu konu öncelikli gündem maddesi oluyordu. “ISAF Cheney’yle Çözülecek”, Radikal (19 Mart 2002), s.11; “ISAF Komutası İçin 228 Milyon Dolarlık Jest”, Radikal (20 Mart 2002), s.11; “ISAF Pazarlığı Tozduman”, Radikal (21 Mart 2002), s.11; “ABD’de ISAF Mutluluğu”, Radikal (1 Mayıs 2002), s.11; Türkiye’nin bu konudaki yardımları için Ocak 2004’te Amerika ziyaret eden Erdoğan’a teşekkür edilmiştir. “Whereas for More Than 50 Years a Strategic Partnership has Existed Between the United States and Turkey that has been of Enormous Political, Economic, Cultural, and Strategic Benefit”, S.CON.RES.87, 108th Congress, 2d Session (January 28, 2004), The Library of Congress THOMAS, (çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Con.+Res.+87:> (12 Mart 2006)

²⁴ Yasemin Çongar, “Teşekkürler Türkiye”, Milliyet (3 Kasım 2001), s.15; “Türkiye’ye Minnettarız”, Akşam (3 Kasım 2001), s.12

²⁵ “Cesaret Veren Karar”, Milliyet (3 Kasım 2001), s.15

²⁶ “Fikret Bila, “90 Askerin Siyasi Anlamı”, Milliyet (3 Kasım 2001), s.14; Ayın Tarihi (1 Kasım 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları,(çevrimiçi) <http://www.byegni.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/Ayintarihi.htm> (23 Şubat 2004)

²⁷ “Cem: Bu Savaş İslam’a Karşı Değil Mesajı Verdik”, Hürriyet (2 Kasım 2001),s.19

IRAK'TAKİ GELİŞMELER VE STRATEJİK ORTAKLIK TARTIŞMALARI

Bush, Clinton yönetimini babasının Irak'a karşı savaşmak üzere ustaca bir araya getirdiği Körfez Savaşı koalisyonunu sürdürmekte başarısız olmakla suçlamış ve yönetimi boyunca Irak'ı her zaman dış politikasının merkezine oturtmuştur.²⁸ Nitekim daha Afganistan'da hareket devam ederken Bush, Saddam Hüseyin'den kitle imha silahları geliştirip geliştirmediğinin belirlenmesi için BM silah denetçilerini tekrar ülkesine kabul etmesini istedi. "Bu olmazsa sonuçlarına katlanır" deniyordu. Hareket sonrası da Amerikan dışişleri bakanı Powell, "bundan sonra, dünya çapında terörizme odaklanacağız. Irak gibi kitlesel imha silahları peşinde koşan ülkeler de onların faaliyetleriyle ilgilenmediğimizi, gözlerimizi onlara çevirmediğimizi düşünmesinler" diyerek bundan sonraki hedefin Irak olacağını ima etmişti.²⁹ Nitekim Ocak 2003'teki "Birliğin Durumu" konuşmasında da Bush, "Amerika'yı tehdit eden en önemli unsurun bazı rejimlerin kitle imha silahları geliştirmesi olduğunu" söyleyerek Irak'ın da 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla kendisine verilen son şansı kullanmadığı, BM ile işbirliği yapmadığı, kitle imha silahları üretimini ve nükleer programını sürdürdüğü ve uluslararası terör örgütleriyle temas içinde olduğuna yönelik sözlerini tekrarlanmış ve Amerika Irak'a müdahale için gerekli girişimlere başlamıştır.³⁰

²⁸ James Mann, Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesi'nin Gerçek Hikayesi, çev:Hasan Köni, İstanbul:İlk Yayınları, 2004, s.343; Condoleezza Rice, "U.S. Security Policy:Protecting The Nation's Critical Infrastructure/Iraq", White House Briefing (February 22, 2001), U.S. Foreign Policy Agenda, Vol:6, Number:1 (March 2001) (çevrimiçi) http://usinfo.state.gov/journals/itps_0301/iipe/pj61rice.htm (14 Nisan 2005)

²⁹ Irak, Aralık 1998 yılında BM silah denetçilerini sınır dışı etmişti. "Bush Irak Dedi", Radikal (Reuters-Newsweek) (27 Kasım 2001), s.10

³⁰ U.N Security Council Resolution 1441(2002), November8, 2002 (çevrimiçi) <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm> (8 Mayıs 2006); Dışişleri Güncesi (Ocak 2003), pp.159-160; President Delivers "State of the Union" (January 28, 2003)

Ancak Bush’un Afganistan’daki müdahaleden sonra Orta Doğu’ya yönelmesi ve ‘yeniden yapılandırma’ adı altında bölgede Amerika’yı aktif kılacak yeni politikalar izlenmeye başlaması ile ilişkilerde sorunlu dönem de başlıyordu. İster uluslararası terörizmle mücadele isterse ekonomik (petrol, gaz vs) veya stratejik nedenlerle olsun bu gelişmeler bölgenin kaderi kadar Türkiye’nin Amerika ile ilişkilerini de etkileyecekti. Bölgesinde yeni bir karışıklık istemeyen Türkiye için bu gelişmeler beklenmeyen dışında verilmesi güç kararları da içeriyordu. Amerika’nın olası Irak müdahalesi öncesi stratejik ortaklıktan kaynaklanan destek beklentisi ve bu konudaki ısrarı Ecevit hükümeti ve sonrasındaki yeni hükümeti zor bir dönemin beklediğinin belirtileriydi. Bir yanda stratejik ortak gibi davranması ve bunun gereklerini yerine getirmesini isteyen Amerika, diğer yanda Irak’la ilgili kararlarında dikkatli davranması gerektiğini hatırlatan ve aksi taktirde AB’ye üyeliği unutmamasını söyleyen AB -bu durum AB içinde de bölünmeler yaratmıştı- vardı.³¹

Türkiye doğal olarak Irak’a müdahalenin nedenleri ve sonuçları üzerine tüm dünya ülkeleri gibi endişeliydi ve Körfez savaşında Amerika’nın yanında yer alarak neler kaybettiğini ve Amerika’nın bu konudaki ilgisizliğini de biliyordu. Ancak bunun dışında kaldığında da özellikle Kuzey Irak’a yönelik endişelerinin Amerika tarafından giderilme garantisi de yoktu. Türkiye, Amerika ile olan tüm görüşmelerde Irak’ın özel durumu ve toprak bütünlüğünün korunması konularını gündeme getirirse de Amerika’nın stratejik ortak olarak Türkiye’den şartsız destek talebi sürdü.³² Bu talep

(çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html>
(4 Şubat 2005)

³¹ Dışişleri Güncesi (Mart 2003), s.59; Güven Özalp, “Kuzey Irak’a Girerseniz AB’yi Unutun” Milliyet (27 Mart 2003), s.19

³² Neşe Düzel, “Türkiye, İsrail’den Önemli Olacak”, Radikal (14 Ocak 2002), s.6; Remarks Prior to Discussions With Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and an Exchange with Reporters (January 16,2002), Weekly Compilation of Presidential Documents, s.76; “President Bush, Turkish Prime Minister Discuss War on

İktidar değişikliği sonrasında partisinin iktidara gelmesine rağmen siyasi yasağı nedeniyle Başbakan olamayan ancak iktidar üzerindeki etkisi bilinen ve Amerika'ya davet edilerek Beyaz Saray'da ağırlanan AK parti başkanı Tayyip Erdoğan'a da yapıldı. Erdoğan, Amerika'nın talepleri karşısında Türkiye'nin de terörizmle savaşa sıcak baktığını fakat Irak konusunda ancak BM kararı doğrultusunda gerekli desteğin verilebileceğini söylemesi Amerikan basınında Türkiye'den sınırlı destek alındığı yönünde yansıdı. Bu yazılarda Erdoğan'ın kamu oyu baskısı içinde olduğu söyleniyordu. Gerçekten de Türk kamu oyu nedenlerine inanmadığı bu müdahaleye karşıydı.³³ Türkiye'nin sorunu barışçıl yollarla çözme çabası ve Abdullah Gül'ün bu amaçlarla yaptığı geziler de Amerika tarafından endişe ile izlenip müdahaleyi geciktirme çabası dışında bir gelişme olarak görülmemiştir.³⁴

Türkiye için evet demek kadar hayır demek de zordu. Bu gelişmeler ve sonuçlarının tartışıldığı sayısız toplantı sonrası kararın TBMM'de alınmasına karar verildi. Ancak hala Amerika'ya hayır denmemiş olması Amerika cephesindeki beklentileri artırmıştı. Özellikle de 5 Aralık'ta Amerika'nın üslerde iyileştirme yapabilmesine olanak sağlayan tezkerenin Meclis'ten geçmesi bu beklentileri doğrularcasınaydı. Ancak görüşülmesi 1 Mart'a ertelenen ve çetin geçen görüşmeler sonrası kabul edilmeyen tezkere,

Terrorism" (January 16, 2002) (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020116-5.html> (12 Şubat 2005); Daniel Simpson, "Turkey Warns U.S. of Difficulties in an Assault on Baghdad", The New York Times (Jul 22, 2002), s.A.5; Enis Berberoğlu, "Gizli Gündem Kürtler" Radikal (14 Ocak 2002), s.7

³³ David E. Sanger, "Turk Offers Partial Support on Iraq in Meeting With Bush", The New York Times (Dec 11, 2002), s.A.21; Nitekim 1 Mart tezkeresinin görüşmeleri sırasında tezkerenin reddi için büyük protesto gösterileri yapılmıştır. "Millet Tek Ses:Barış", Radikal (2 Mart 2003), s.5

³⁴ Dışişleri Bakanı Gül, bu sorunun barışçıl yollarla çözümü doğrultusunda Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve İran'ı kapsayan bir dizi geziye çıkarak bu ülkelerin de desteğini istemiş ve bu girişimler telefon diplomasisiyle devam etmiştir. "Gül'den Telefon Diplomasisi", Akşam (31 Ocak 2003), s.14; "Başbakan Sayın Abdullah Gül'ün CNN Türk Televizyonunda Sorulan Sorulara Verdiği Yanıtlar" (10 Şubat 2003), Dışişleri Güncesi (Şubat 2003), s.62-65

ilişkilerde bir son yaratmasa da yeni bir kırılma noktası yaratmıştır diyebiliriz.³⁵ Kabul edilmeyen tezkere metni şöyleydi: “Kapsamı, sınırı ve zamanı Hükümetçe belirlenecek şekilde;

-Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına

-Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde en fazla 62 bin askeri personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırmak üzere 6 ay süreyle Türkiye’de bulunmasına; bu amaçla Türkiye’ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldığı bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleriyle özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekatta kullanılmasını sağlayacak şekilde konuşlanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’ye gelişi ile ilgili hazırlıkların yürütülmesine; Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliği esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin Hükümet’in belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına, Anayasa’nın 92. maddesi uyarınca TBMM’den izin istenilmesi, Bakanlar Kurulu’nun 24.02.2003 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.³⁶ Bu tezkerenin reddi üzerine asker gönderme ve bulundurma ile ilgili yeni bir tezkerenin Meclise getirilip getirilmeyeceğine yönelik tartışmalar üzerine Meclis Başkanı Arıncı, “siyaseten doğru olan şey,

³⁵ Meclis Savaşa Hayır Dedi”, TBMM Aylık Bülteni, Sayı:95 (Şubat 2003), s.2 Dışişleri Güncesi (Mart 2003), s.45; “Meclis Savaşı Reddetti”, Radikal (2 Mart 2003), s.1; Hükümet tezkerenin sorumluluğunu Milli Güvenlik Kurulu ile paylaşmak istemiş ancak destek bulamamıştı. “AKP Kaderiyle Başbaşa”, Radikal (1 Mart 2003), s.5

³⁶ Dışişleri Güncesi (Mart 2003), s.158

bu tezkerenin tekrar aynı şekilde Meclis'e gelmemesidir" diyerek aslında Meclisin tavrını belirtiyordu.³⁷

Bunu beklemeyen Amerika için bu gelişme müdahalede zaman kaybı ve planların değişmesi demektir. Bu durum öncelikle Türkiye'ye yakın isimler başta olmak üzere Amerika cephesinde hayal kırıklığı ve kızgınlık yarattı. Her zaman Türkiye'yi destekleyen Pentagon'da bile soğuk rüzgarlar esiyordu. Türkiye'nin Amerika'yı yan yolda bıraktığı ve stratejik ortaklığın gereklerini yerine getirmediğine yönelik eleştiriler basında uzun süre yer aldı. Amerika'nın Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, askerleri beklenen liderliği göstermemekle suçlarken, Türkiye'nin yanlış yaptığını kabul etmesi ve özür dilemesi gerektiğine yönelik açıklamalar tansiyonu artırdı. Türkiye cephesinde ise Amerika'nın Türkiye'deki demokrasi sürecini eleştirmesi ve bu konuda anlayış göstermemesi zaten var olan Amerikan karşıtlığını daha da arttırmıştı.³⁸

Ancak ilişkilerin bozulması iki taraf için de iyi sonuçlar doğurmazdı. Türkiye, bu süper güçle ilişkilerini bozmanın kendine hiç bir şey kazandırmayacağını biliyordu. Hem ekonomik hem de siyasi açıdan Amerika'nın desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Amerika da kalıcı olmaya çalıştığı bu bölgede istikrar ve düzenin devamı için Türkiye'nin desteğine her zaman ihtiyaç duyacaktı. Bu nedenle karşılıklı ziyaretlerle ortam yumuşatılmaya çalışıldı. Ancak 4 Temmuz'da Süleymaniye'de 11 Türk askerinin Amerikan askerlerince gözaltına alınmaları Amerika ile yeni bir sorunun yaşanmasına neden oldu. Bu olayın ardından Türkiye tarafından Amerikan makamlarıyla üst düzeyde girişim ve temaslar gerçekleştirilerek gözaltına alınan askerlerin serbest bırakılarak buna sebebiyet veren Amerikalı

³⁷ "Siyaseten Doğru Olan Şey, Bu Tezkerenin Tekrar Aynı Şekilde Meclis'e Gelmemesidir", TBMM Aylık Bülteni, Sayı. 95 (Şubat 2003), s.4

³⁸ "Hatırlatı Kabul Edin", Akşam (7 Mayıs 2003), s.15

yetkililer hakkında gerekli işlemin yapılması istenmiştir.³⁹ Bu gelişmeler üzerine Orgeneral James Jones Türkiye’ye gelerek Orgeneral Hilmi Özkök’ü ziyaret ederken⁴⁰ Amerikan Savunma Bakanı Rumsfeld de Başbakan’a mektup göndererek “Amerika ve Türkiye’nin iki müttefik olarak, Irak’ta ortak çıkarları paylaştıklarını, ABD’nin Türkiye’nin birleşik, özgür ve müreffeh bir Irak’ın oluşturulması hedefine ulaşılmasında oynayacağı önemli rolün bilincinde olduğunu, Kuzey Irak’ın Türkiye’ye yönelik saldırılar için yeniden bir barınak haline gelmesine izin verilmeyeceğini vurgulamıştır. Amerika ve Türkiye arasında stratejik ortaklığın son olaydan etkilenmeyecek kadar sağlıklı ve önemli olduğunu ve Amerika’nın Amerikan-Türk ittifakının gelecekte de iki büyük ulusa yarar sağlayacağını bilinciyle, mevcut bağların güçlendirilmesini arzuladığını” da belirtmişti.⁴¹ Bunun yanında Kerkük’te Türkmenlere yönelik olumsuz politikalar yanında PKK konusunda tatmin edici politikalar izlenmemesi ilişkilerde tekrar soru işaretleri yaratan gelişmeler olmuş ve bu ilişkilerin ne yönde gelişeceğine yönelik yorumlar her iki tarafta da yapılmaya başlanmıştır.⁴²

³⁹ “Kerkük’te Amerikan Askerlerince Gözaltına Alınan 11 Türk Silahlı Kuvvetleri Mensubunun Durumuna İlişkin Basın Açıklaması”, (5 Temmuz 2003), Dışişleri Güncesi (Temmuz 2003), s.36

⁴⁰ “NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı ve Avrupa’daki ABD Kuvvetleri Komutanı Orgeneral James Jones’un Genel Kurmay başkanımız Orgeneral Hilmi Özkök’ü Ziyaretine İlişkin Basın Açıklaması” (8 Temmuz 2003), Dışişleri Güncesi (Temmuz 2003), s.44

⁴¹ Dışişleri Güncesi (Temmuz 2003), s.70

⁴² “Kerkük’te Amerikan Askerlerince Gözaltına Alınan 11 Türk Silahlı Kuvvetleri Mensubunun Durumuna İlişkin Basın Açıklaması”, (5 Temmuz 2003), Dışişleri Güncesi (Temmuz 2003), s.36

DEĞERLENDİRME

Yaşanan bu gelişmelerin ikili ilişkilerde bir güvensizlik ortamı yarattığı ve bu ilişkilerin sorgulanmasını başlattığı bir gerçektir. Aslında bu gelişmeler Amerika ile olan ilişkilerin onun İngiltere ve İsrail’le olan stratejik ortaklık ilişkisi tanımına pek de uymadığını göstermektedir. İkili ilişkileri genel olarak incelediğimizde de hiç bir dönemde Amerika ile stratejik ortak olmadığımız açıktır. Stratejik ortaklık kriterleri düşünüldüğünde -ortak dış politika öncelikleri ve tehdit algulamaları, bu tehditlere yönelik uyguladıkları yöntemlerin örtüşmesi ile ortak vizyon, ortak çıkar birliği- bunların en çok örtüştüğü soğuk savaş döneminde bile tam bir stratejik ortaklıktan söz edilemez. Nitekim bu dönemde yaşanan füze krizi, haşhaş sorunu, Johnson mektubu, 1974 silah ambargosu gibi ilişkilerde kırılma noktaları olan sorunlar da bunu ispatlar niteliktedir.

Bugüne geldiğimizde bu kriterleri bölgesel anlamda ülke çıkarları açısından sınıdığımızda da bunu görmek mümkündür. Orta Doğu düşünüldüğünde, örneğin Irak konusunda hem dış politika öncelikleri hem de tehdit algulamalarında farklılıklar vardır; Amerika için Saddam yönetiminin ortadan kaldırılması ve bunun için de Kürtlerle işbirliğine girmek öncelik sırasındayken, Türkiye’nin öncelikli amacı Irak’ın toprak bütünlüğünün ve devamının sağlanmasıydı. Türkiye öncelikli tehdit olarak bir Kürt devletinin oluşturulması ve PKK/KADEK probleminin devamını görürken, Amerika bunları öncelikli halledilmesi gereken sorunlar olarak görmemekte ve hatta Türkiye’nin özellikle PKK/KADEK konusundaki beklentilerine cevap verememektedir. Ayrıca bölgede Suriye ve İran Amerika tarafından teröriste destek veren ülkeler olarak görülürken Türkiye bölgesel istikrar ve işbirliği için bu ülkelerle iyi ilişkiler içinde olunmasına önem vermektedir. Bu dönemde bir öncekinden farklı olarak İsrail’in Filistin’e karşı uyguladığı politikalar konusunda da büyük farklılıklar yaşanmakta ve Türkiye zaman zaman İsrail’i “devlet terörü” yapmakla suçlamaktadır.

Kafkaslar ve Orta Asya da ise bölgeye hem ekonomik anlamda hem de askeri anlamda giren Amerika'nın hemen hemen Türkiye'ye artık ihtiyaç yok denecek kadar azdır. Ayrıca Rusya son yıllarda Amerika ile işbirliği yönünde oluşturduğu ve 11 Eylül sonrası güvenlik ve askeri istihbarat konularında izlediği ortak politikalar ile Amerika'nın bölgedeki en önemli partneri olmuştur. Afganistan müdahalesiyle bölgede kalıcı bir Amerikan varlığının temelleri atılırken elde edilen üslerle buradaki ülkelerle daha güçlü bağlar kurulmuştur. Bölgeye yönelik doğu-batı enerji hatları konusunda ortak politikalar izlenen Türkiye ile özellikle Azerbaycan-Ermenistan politikaları arasında büyük farklar devam etmektedir.

Balkanlarda da Amerika yeni üsler elde ederken, Türkiye'nin üs kartını oynaması da gittikçe zorlaşmaktadır. Ayrıca Irak müdahalesi göstermiştir ki özellikle AB üyesi aday olan doğu Avrupa ülkeleri çoğunlukla Amerikan yanlısı politikalar izlemektedirler. Özellikle Bosna ve Kosova meselelerinde AB'yi gölgede bırakan politikalarıyla Amerika bu ülkeler için hala önemli bir partner niteliği taşımaktadır.

Bunun dışında Türkiye'nin AB'ye katılım süreci içinde, Amerika ile stratejik ortaklığı yürütmesi de zorlaşacaktır. Nitekim AB-Amerika arasındaki dış politikaya bakış ve uygulamaları düşünüldüğünde Türkiye'nin bu politikaları aynı potada birleştirmesi ve her iki tarafı da mutlu etmesi mümkün görünmüyor. Öncelikle her iki tarafın uluslararası meşruiyet anlayışı tamamen farklı. Amerika, bu meşruiyeti ulus-devlet içindeki anayasal çoğunluğun iradesinde ararken AB, onlardan üstün bir adalet anlayışına dayandırmakta. Ayrıca AB ile Amerika arasında güvenlik sistem ve ekonomik ilişkileri etkileyebilecek nitelikteki konularda da anlaşmazlık vardır.⁴³ Özele

⁴³ Örneğin Amerika Uluslararası suçlar Mahkemesini, çevre konuları ve iklim değişikliklerine dair Kyoto Protokolünü, kara mayınlarının yasaklanmasına dair anlaşmayı ve Biyolojik silahları kontrol anlaşmasına dair oluşturulan sistemi imzalamazken, Bush'un hızlandırdığı Ulusal Füze Savunma Sistemi konusu da AB'de tartışılmaktadır. Özellikle bu amaçla Anti-Balistik Füze Anlaşmasının tek

indirgediğimizde de Amerika, Türkiye'yi stratejik ortak olarak davranmadığı, ordunun önderlik etmediği ve Meclis kararına hükümetin neden etki etmediği yönünde eleştirirken, AB, neden hemen hayır denmediği ve ordunun dış politikaya etki etmemesi gerektiği ve yasamanın bağımsızlığını savunmaktadır. Bu noktada AB normlarını benimseyen ve ona göre iç ve dış politikasını şekillendirmeye çalışan Türkiye'nin farklı beklentiler içinde olan ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasal desteğine ihtiyaç duyduğu Amerika ile politikalarını yakınlaştırmak sorunu ortaya çıkmaktadır.

Zaten Amerika ile ilişkilerde hiç bir zaman bu ilişkileri belirleme lüksümüz de olmadı ve bundan sonra da olmayacak. Nitekim Erdoğan'ın son Amerika gezisinde Bush, bu ilişkileri 'stratejik işbirliği' olarak adlandırdı. Adı ister stratejik işbirliği isterse stratejik ortaklık olsun ilişkilerin tek taraflı olarak biçimlendirildiği bir ilişki söz konusu olacaktır. Hatta bundan sonra Türkiye'nin her adımında Amerika'nın bu olaylardan dolayı ön yargılı bakışı ve eleştirileri devam edecektir. Ancak daha önce AB ile ilişkilerindeki olumsuzluklarda ikame ettiği Amerika ile ilişkileri, bu sefer tersine döndürmek pek de mümkün değil. Yani Amerika'ya karşı AB'yi ikame etmek. Çünkü AB içinde Türkiye'yi görmek istemeyen, insan hakları ve demokrasi bakımından her zaman eleştiren birlik üyelerinin varlığı söz konusu oldukça bu pek de gerçekçi görülüyor. Ancak şu bir gerçek ki Amerika ve AB cephesinde her konuda bir uyum yok ve bu uyumsuzluk zaman zaman Türkiye'yi de zor duruma düşürecektir. Zaten ilişkiler stratejik

tarafli feshi Avrupada hoş karşılanmamıştır. Bunlar dışında Kapsamlı nükleer deneme yasağı, küçük silahların ihracatı, genetik olarak değiştirilmiş gıdalar ve BM içinde kriz önleme ve uluslararası yardım konularında anlaşmazlıklar devam etmektedir. Son olarak da Irak müdahalesinde Bush'un uluslararası kamu oyunun olurluğunu almak konusunda istekli olmayışı da iki blok arasında anlaşmazlıkları uç noktaya getirmiştir. AB bazı ülkeler dışında (İngiltere, İtalya, İspanya) Amerika'nın tehdit değerlendirmesini paylaşmamaktadır.

ortaklık olarak anılsa da Amerika Türkiye’yi daha çok stratejik konularda işbirliği yapılabilecek eksen ülke olarak görmeye devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA**Kitaplar:**

David, Charles-Philippe, “Foreign Policy Is Not What I Came Here to Do”, **Dissecting Clinton’s Foreign Policy-Making: A First Cut**, Quebec: Center for United States Studies of the Raoul Dandurand Chair of Strategic and Diplomatic Studies, 2004

Hale, William, **Türk Dış Politikası (1774-2000)**, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003

Lesser Ian O. ve Graham E. Fuller (der), **Balkanlar’dan Batı Çin’e Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, çev. Meral Gönenç, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000

Mann, James, **Şahinlerin Yükselişi: Bush’un Savaş Kabinesi’nin Gerçek Hikayesi**, çev. Hasan Köni, İstanbul: İlk Yayınları, 2004

Rubin, Barry ve Kemal Kirişçi (der), **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002

Makaleler:

Arvanitopoulos, Constantine P., “The Politics of U.S. Aid to Greece and Turkey”, **Mediterranean Quarterly**, Vol.7, Number. 2 (Spring 1996), s.134-141

Chase, Robert S., Emily B. Hill, Poul Kennedy, “Privotal States and U.S. Strategy”, **Foreign Affairs**, Vol. 75, No.1 (Jan/Feb 1996), s.44-59

Kiefer, Francine, “Three Advisors, One Voice on Kosova”, **Christian Science Monitor**, Vol.91, Issue.99, 1999, s.2

Korb, Lawrence J., “Clinton’s Foreign Policy Woes: A Way Out”, **The Brookings Review**, Vol.12, No.4 (Fall 1994), s.3

- Maynes, Charles William, “A Workable Clinton Doctrine” **Foreign Policy**, No:93 (Winter 1993-1994), s.3-20
- Sorensen, Theodore C., “America’s First Post-Cold War President”, **Foreign Affairs**, Vol.71, No.4 (Fall 1992), s.13-30
- Stover, William James, “Preemptive War: Implications of the Bush and Rumsfeld Doctrines”, **International Journal on World Peace**, Vol:XXI, No:1 (March 2004), s.3-14

İnternet Kaynakları:

- “Condemning the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey, on November 15 and 20, 2003, Expressing Condolences to the Families of the Individuals Murdered in the Attacks, Expressing Sympathies”, **S.RES.273, 108th Congress, 1st Session** (November 24, 2003), The Library of Congress THOMAS, (çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Res.+273>: (12 Mart 2006)
- “Expressing Appreciation to Turkey for Offering to Provide Special Forces in Support of Operation Enduring Freedom”, **H.CON.RES.265, 107th Congress, 1st Session** (November 7, 2001), The Library of Congress THOMAS, (çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.CON.RES.265>: (12 Mart 2006)
- “President Bush, Turkish Prime Minister Discuss War on Terrorism” (January 16, 2002) (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020116-5.html>
(12 Şubat 2005)
- A Country Study: Turkey**, Library of Congress, (Foreign Relations:The United States) (çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/trtoc.html>
(26 Nisan 2003)

Address to a Joint Session of Congress and The American People,
(September 20, 2001)

(çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (28 Ocak 2002)

Kuzey Atlantik Antlaşması (Washington DC, 4 Nisan 1949) (çevrimiçi)
<http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm> (19 Nisan 2005)

Migdalovitz, Carol, "Turkey:Issues for U.S. Policy" **Report for Congress**
(May 22, 2002) (Çevrimiçi)
<http://www.fas.org/man/crs/RL31429.pdf> (29 Mayıs 2005)

President Delivers "State of the Union (January 28, 2003) (çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html> (4 Şubat 2005)

Rice, Condoleezza, "U.S. Security Policy: Protecting The Nation's Critical Infrastructure/Iraq", White House Briefing (February 22, 2001),
U.S. Foreign Policy Agenda, Vol:6, Number:1 (March 2001)
(çevrimiçi)
<http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

Rumsfeld, Donald, "The U.S. Defense Challenge: Peace Amid Paradox/ Defens Goals" Remarks at Official Pentagon Welcoming Ceremonies (January 26, 2001),**U.S Foreign Policy Agenda**, Vol.6, No.1 (March 2001)

(çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rums.htm>
(14 Nisan 2005)

Statement by the President in His Address to the Nation (September 11, 2001) (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (26 Nisan 2004)

Tarnoff, Curt ve Larry Nowels, “Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy” **CRS Report for Congress** (Updated April 6, 2001), http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/98-916_010406.pdf (3 Nisan 2005)

The National Security Strategy of The United States of America, White House, Washington (September 2002)

(çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (28 Ocak 2002)

U.N Security Council Resolution 1441(2002), November8, 2002 (çevrimiçi) <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm> (8 Mayıs 2006)

Whereas for More Than 50 Years a Strategic Partnership has Existed Between the United States and Turkey that has been of Enormous Political, Economic, Cultural, and Strategic Benefit”, **S.CON.RES.87, 108th Congress, 2d Session** (January 28, 2004), The Library of Congress THOMAS, (çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Con.+Res.+87:> (12 Mart 2006)

Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi

Akşam

Cumhuriyet

Dış Basın ve Türkiye

Dışişleri Güncesi

Hürriyet

Milliyet

Presidential Studies Quarterly

Public Papers of Presidents

Radikal

Radikal (Reuters-Newsweek)

Radikal (Washington Post)

TBMM Aylık Bülteni

The New York Times

Weekly Compilation of Presidential

Özet:

Türk dış politikasını şekillendiren önemli unsurlardan biri olan ve çoğu zaman da eleştirilen Türkiye-Amerika ilişkileri, özellikle George W. Bush yönetiminin terörizmle mücadele çerçevesinde Orta Doğu’da izlediği politikalar ve Irak’a müdahale girişimi nedeniyle problemli bir döneme girmiştir. Böylece 1999’da “stratejik ortaklık” olarak adlandırılan bu ilişkiler her iki tarafta da sorgulanmaya başlanıyordu. Stratejik ortaklığın, ortak dış politika öncelikleri ve tehdit algılamaları, bu tehditlere yönelik uygulanan yöntemlerin benzeşmesi, ortak vizyon ve ortak çıkar birliği olarak düşünüldüğünde bunların bu ilişkide ne kadar örtüştüğü tartışmalıdır. Hele bir de Avrupa Birliği (AB)’ne üyelik konusunda bu kadar odaklanılmış ve yol alınmış bir dönemde Türkiye açısından bu ortaklığı sürdürmenin problem yaratıp yaratmayacağı da cevaplanması gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede bir yandan bu soruya cevap aranmakta diğer yandan da ilişkilerin geleceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Amerika ilişkileri, Stratejik Ortaklık, Bush Doktrini

Abstract:

**FUTURE OF “STRATEGIC PARTNERSHIP” IN TURKISH-
AMERICAN RELATIONS**

Turkish-American relations which constitutes one of the important elements that shapes the main lines of Turkish foreign policy, has entered into a new period as a result of policies, including American intervention in Iraq, pursued by George W. Bush government in the Middle East in order to fight against terrorism. Relations between two countries which has been called “strategic cooperation” since 1999, has been questioned by both sides. Since a strategic cooperation between two countries necessitates common vision and common interests in their foreign policy, the Turkish-American relations must be discussed in terms of how far their interests overlap. This paper aims to analyze and answer the questions if these countries’ common foreign policy precedence and threat perceptions, their position against these threats, and their vision and interests clash or not, and if this cooperation causes any problem for Turkey especially in the period of EU membership in which Turkey gained an important development.

Keywords: Turkish-American Relations, Strategic Partnership, Bush Doctrine